

Zvozdetska Oksana

Yurii Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2623-7615>

e-mail: o.zvozdecka@chnu.edu.ua

Українська православна церква Московського патріархату як інструмент російського впливу та пропаганди в українському суспільстві під час повномасштабної російсько-української війни

1. Вступ

З 2014 року Росія веде гібридну війну проти України, в якій активно задіяла інформаційні ресурси як російських, так і українських релігійних інституцій, зокрема Російської православної церкви (РПЦ) та фактично залежної від неї – Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП). Якщо порівняти безпосередні військові дії на російсько-українському фронті та інформаційно-психологічну війну, потрібно відзначити, що обидві вони гострі та непримиренні. Подібно до того, як Збройні Сили України (ЗСУ) відстоюють кожну п'ядь української землі, в кожній українській громаді триває інформаційно-психологічне протистояння між релігійними спільнотами. У цьому конфлікті УПЦ МП відстоює російські цінності, нерозривний зв'язок з Російською православною церквою, спільність історичних коренів, історичної пам'яті й культури, російську мову та зверхність Патріарха Кіріла, а автокефальна (незалежна) Православна церква України (ПЦУ) – українську державність, цілісність, суверенітет, українську мову, культуру та національну ідентичність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про високу актуальність заявленої проблематики та неабиякий науковий інтерес до ролі релігійних інституцій у російсько-українській війні.

Значна частина наукових праць присвячена дослідженню ідеології «русского мира» як інструменту інформаційної агресії. У контексті нашої розвідки особливій уваги заслуговують публікації кандидата історичних наук, доктора теології,

директора Міжнародного інституту афонської спадщини С. В. Шумила¹. Автор аналізує ідеологію «руського мира» як виправдання ксенофобії та насильства, детально досліджує кризовий стан в українському православ'ї та пропонує можливі шляхи досягнення порозуміння.

Роль Російської православної церкви (РПЦ) як технологічної складової «гібридної» війни проти України з 2014 року розглядається у доробках українських дослідників В. Яремчука² та П. І. Коновальчука³. Зокрема, автори стверджують, що РПЦ активно просувала ідеологію «руського мира», що була спрямована на розмивання національної та громадянської ідентичності українців, розповсюдження проросійських українофобських ідей, заперечення існування суверенної Української держави та створення передумов для її поглинання РФ.

З останніх наукових доробків, що аналізують безпосередні інформаційні протистояння в умовах повномасштабної війни, варто виокремити дослідження Б. Синчак, Ю. Єлісовенко, С. Романчук⁴ «Інформаційна війна в релігійній сфері в контексті «битви» за Києво-Печерську лавру» та Н. Дубцової⁵ «Роль Православної Церкви у просуванні воєнних меседжів Путіна». Ці праці деталізують, як

¹ С. В. Шумило, «Звичайний фашизм», або «Рускій мір» Московського патріарха Кіріла як апологія антихристиянства, ксенофобії та насильства, Інститут релігійної свободи, 19.04.2024, <https://irs.in.ua/p/198>; С. В. Шумило, Кризовий стан в українському православ'ї: тенденції, виклики та можливі шляхи подолання, Інститут релігійної свободи, 11.11.2024, <https://irs.in.ua/p/220>, дата звернення: 30.11.2025.

² В. Д. Яремчук, РПЦ на Донбасі як інструмент інформаційно-пропагандистської політики Російської Федерації. Способи і форми протидії держави і суспільства церковно-релігійній деструкції, [в:] Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою. Аналітична доповідь, Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015, с. 123-160; В. Яремчук, Україна у протидії новітній релігійно-інформаційній експансії з боку РПЦ, «Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України» 2018, Випуск 5-6 (79-80), с. 127-145. https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_ukraina.pdf, дата звернення: 30.11.2025.

³ П. І. Коновальчук, Зміст та основні напрями пропаганди Російської православної церкви у контексті гібридної війни Росії проти України, «Стратегічна панорама» 2018, № 2, с. 31-36, http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Стра_2018_2_6; П. І. Коновальчук, Вплив Російської Православної Церкви на українські засоби масової комунікації в контексті гібридної війни, «Науковий вісник Ужгородського національного університету» 2019, Вип. 5, с. 23-28, <http://visnyk-intrelations.uzhnu.uz.ua/archive/5/5.pdf>, дата звернення: 30.11.2025.

⁴ В. Synchak, Y. Yelisoenko, S. Romanchuk, *Information War in the Religious Sphere in the Context of the «Battle» for the Kyiv-Pechersk Lavra*, «Occasional Papers on Religion in Eastern Europe» 2023, vol. 43, с. 68-85, <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol43/iss7/7>, дата звернення: 30.11.2025.

⁵ N. Dubtsova, *The role of the Orthodox Church in advancing Putin's war messaging*, Thomson Reuters Foundation June 2023, «Reuters Institute for the Study of Journalism University of Oxford», https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2024-02/RISJ%20Fellows%20Paper_Natalia_Trinity2023_Final.pdf, дата звернення: 30.11.2025.

сама релігійна сфера стає полем битви, що є особливо важливим для розуміння функціонування УПЦ МП як інструменту впливу.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз функціонування Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) як інструменту російського впливу й пропаганди в українському суспільстві та визначити масштаби її впливу в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Завдання: висвітлити позицію Російської православної церкви (РПЦ) та її вплив на діяльність УПЦ МП з 2022 року; особливості проросійської пропаганди та риторики, що використовуються УПЦ МП в умовах війни, а також проаналізувати її вплив на свідомість і настрої релігійних громад; з'ясувати динаміку процесів виходу (переходу) громад з УПЦ МП до автокефальної Православної церкви України.

Відродження та діяльність Православної церкви України

Для того, щоб зрозуміти, які процеси відбуваються в Україні, необхідно простежити, як відроджувалася автокефальна ПЦУ та як еволюціонувала УПЦ МП. З початком перебудови в Радянському Союзі (1985-1991) в Україні відродилося прагнення українських християн вийти з-під «покровительства» московського церковного центру. Частина ієрархів української православної церкви під проводом митрополита Філарета (Денисенка) прагнула здобути незалежність від РПЦ. У 1989 році, визнаючи соціальні зрушення, Московський патріархат дозволив більше самоврядування для Українського церковного округу в складі Російської православної церкви. 1990 року з Українського екзархату Російської православної церкви в Україні було створено Українську православну церкву (УПЦ МП)⁶. Визначалося, що глава УПЦ, що отримує титул «Митрополита Київського і всієї України», обирається українським єпископатом та «благословляється Святішим Патріархом Московським та всієї Русі», а також Митрополит Київський є «постійним членом Священного Синоду Російської православної церкви»⁷. Проте самостійницькі прагнення Філарета не підтримали в Москві й за її сприянням у 1992 році на Архієрейському Соборі в Харкові його було змщено з посади, звинувачено в гріхах і «розкольницькій діяльності», а на його місце було обрано Митрополита Володимира (Сабодана)⁸.

⁶ *Грамота Алексія Второго, Божиєю милостию Патриарха Московского и всея Руси, митрополиту Киевскому и всея Украины Филарету, „Киево-печерская Лавра” 2022*, <https://lavra.ua/gramota-aleksiya-vtorogo-bozhieyu-milostiyu-patriarha-moskovskogo-i-vseya-rusimitropolitu-kievskomu-i-vseya-ukrainy-filaretu/>, дата звернення: 30.11.2025.

⁷ *Визначення про статус УПЦ (1990 р.). Архиерейский Собор Русской Православной Церкви 25-27 октября 1990 года Москва, Свято-Данилов монастырь «об Украинской православной церкви»*, Релігійно-інформаційна служба України, 28.10.1990, https://risu.ua/viznachennya-pro-status-upc-1990-r_n34028, дата звернення: 30.11.2025.

⁸ *Патріарх УПЦ КП Філарет: Харківський собор 1992 року організували спецслужби (оновлено)*, РІСУ, 23.12.2011, https://risu.ua/patriarh-upc-kr-filaret-harkivskiy-sobor-1992-roku-organizovali-specsluzhbi-onovleno_n53317, дата звернення: 30.11.2025.

Цей церковний округ, нині відомий як Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП), часто применшує, а то й заперечує свої зв'язки з Москвою. Незважаючи на те, що УПЦ МП прагне виглядати офіційно незалежною, вона є просто частиною Російської православної церкви і не визнається у всьому світі як окрема церковна одиниця⁹.

У цей же час деякі проукраїнські налаштовані священники в Західній Україні покинули Московський патріархат, відновили Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ) та зв'язки з її діаспорою. Не визнавши рішення Харківського собору, через місяць на Всеукраїнському православному соборі 1992 року частина церковного керівництва УПЦ і УАПЦ створила об'єднану структуру — Українську православну церкву Київського патріархату (УПЦ КП), очільником якої став патріарх Філарет¹⁰.

У 1997 році Московський патріархат відлучив митрополита Філарета від Церкви, назвавши його «розкольником», який «насмівся» називатися Патріархом Київським і всієї Руси-України. Лише через 21 рік, 11 жовтня 2018 року Константинопольський патріарх відповів на звернення Філарета і зняв анафему, відновивши його в канонічному сані¹¹.

З подачі Російської православної церкви УПЦ МП активно виступає з дискредитацією українських християнських конфесій, які вона вважає опозиційними, зокрема, Української православної церкви Київського патріархату та Української греко-католицької церкви (УГКЦ), навішуючи та поширюючи ярлики «розкольників», «уніатів», «неканонічних», «неблагословенних». Таким чином, тривале перебування українського православ'я під зверхністю Московського патріархату, відсутність офіційного визнання Вселенським патріархатом, проголошеної незалежної Української православної церкви Київського патріархату, а також розкол у православному середовищі 1992 року заклали підґрунтя підриву її авторитету серед українських вірян та помісних православних церков.

Тодішній президент України Петро Порошенко розпочав ініціативи щодо створення й визнання незалежної Православної церкви України (ПЦУ), щоб позбавити впливу та привілеїв, якими РПЦ користувалася в Україні через її зв'язок з УПЦ МП. Після тривалих переговорів 2 липня 2018 року Константинопольський патріарх скасував статут 1686 року, який ліквідував незалежність україн-

⁹ A. Marushevska, *The Orthodox Church of Ukraine: the path to independence from Moscow*, „Ukrainer”, January 6, 2024, URL: <https://www.ukrainer.net/en/orthodox-church-ukraine-crisis/>, дата звернення: 30.11.2025.

¹⁰ Д. Шурхало, *30-річчя Харківського собору: як УПЦ (МП) наблизилася до автокефалії, але не скористалася шансом*, „Радіо Свобода”, 30.05.2022, <https://www.radiosvoboda.org/a/kharkivskyy-sobor-upts-mp/31874045.html>, дата звернення: 30.11.2025.

¹¹ A. Marushevska, *The Orthodox Church of Ukraine: the path to independence from Moscow*, *op. cit.*

ської церкви, відновивши юрисдикцію над українською територією, дозволяючи їй підпорядковуватися Патріарху Константинопольському, а не Кірілу¹².

15 грудня 2018 року в Софійському соборі Києва відбувся Об'єднавчий Собор за участю представників трьох українських православних юрисдикцій (УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ), на якому було створено Православну церкву України (ПЦУ). Митрополитом Київським і всієї України було обрано архієпископа Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка). Якщо з українських церков були присутні всі єпископи, то з Московського патріархату — лише два ієрархи. 6 січня 2019 року ПЦУ отримала від Константинополя Томос¹³ про автокефалію (незалежність), у результаті чого народилася п'ятнадцята автокефальна православна церква — Православна церква України. Пізніше це визнання було розширено церквами Греції, Кіпру та Олександрійським Патріархатом¹⁴.

Російська церква, яка має у своєму підпорядкуванні близько 150 млн. православних християн, з цим розривом втрачає п'яту частину з них, хоча все одно залишається найчисленнішим православним патріархатом. «Якщо українська церква здобуде автокефалію, Росія втратить контроль над тією частиною історії, яку вона називає джерелом своєї власної», відзначає доктор Тарас Кузьо, професор Києво-Могилянської академії. «Вона також втратить значну частину історичних символів, які є частиною російського націоналізму, який відстоює Путін, таких як Києво-Печерський монастир чи Софійський собор, які стануть повністю українськими. Це удар по націоналістичних емблемах, якими Путін вихваляється»¹⁵.

2. Позиція та діяльність Російської православної церкви під час війни

З початку 2000-х років і початку президентства Володимира Путіна Російська православна церква все більше асоціюється з державними владними інститутами. Завдяки змінам у законодавстві та розширенню фінансових можливостей РПЦ зміцнилася та стала впливовішою.

24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала повномасштабну війну з Україною, РПЦ беззаперечно підтримала війну Кремля проти сусідньої православної держави. В подальшому, ця підтримка ставала лише сильнішою, оскільки очільник

¹² Патріарший і Синодальний Томос надання автокефального церковного устрою Православній Церкві в Україні. 2019, 6 січня, Документи, Православна церква України, <https://www.pomisna.info/uk/document-post/patriarshyj-i-synodalnyj-tomos-nadannya-avtokefalnogo-tserkovnogo-ustroyu-pravoslavnij-tserkvi-v-ukrayini/>, дата звернення: 30.11.2025.

¹³ Церковний канонічний документ, указ, декрет, написаний грецькою мовою, який засвідчує незалежність Української Церкви.

¹⁴ Четверта церква визнала автокефалію ПЦУ, „Українська правда”, 24.10.2020, <https://www.pravda.com.ua/news/2020/10/24/7271040/>, дата звернення: 30.11.2025.

¹⁵ R. Hervas M. del Melgosa, *Orthodox churches fight 'hybrid warfare'*, Universidad de Navarra, 2019, https://en.unav.edu/en/web/global-affairs/detalle?p_p_id=com_liferay_blogs_web_portlet_BlogsPortlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_r_p_tag=patriarcado+de+mosc%C3%BA, дата звернення: 30.11.2025.

Російської православної церкви Патріарх Кіріл повністю ототожнює себе з російським режимом Путіна та не уявляє свого майбутнього без зовнішніх кордонів колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР). Вже три роки, як він підтримує війну, з'являється на офіційних державних заходах, наприклад, під час святкування анексії територій, відокремлених від України. Зокрема, у липні 2022 року Священний синод РПЦ («Священный синод Русской православной церкви») вирішив вивести Крим з-під юрисдикції УПЦ МП та безпосередньо підпорядкувати його Російській церкві. У 2024 році митрополитом Сімферопольським і Кримським був призначений єпископ Тихон (Георгій Шевкунов), якого вважають духівником Путіна і який відомий своїми прокремлівськими поглядами, а також широкою залученістю до пропаганди, що виправдовує історичні претензії Росії на Крим і вторгнення¹⁶.

Російська православна церква стверджує, що контури колишньої Російської імперії — яка об'єднала Росію з Україною та Білоруссю — є її законною канонічною територією. РПЦ і керівництво російського уряду тепер називають цей регіон «Русским миром». Таке неоімперське політичне бачення стверджує, що Україна як держава, українці як народ і незалежна православна церква, яка служить українцям, не мають права на існування — і тому імператив насильницького відновлення «Русского мира» виправдовує вторгнення в Україну¹⁷.

У березні 2024 року Російська православна церква провела Всесвітній Російський Народний Собор у Москві під головуванням Кіріла та прийняла «Наказ XXV Всесвітнього Російського Народного Собору», що отримав назву «Сьогодні і майбутнє російського світу» («Настоящее и будущее Русского мира»), в якому звертається до законодавчої та виконавчої влади Росії з конкретними закликами внести зміни до російських установчих документів і законів¹⁸.

Собор об'єднує не лише високопоставлених церковних ієрархів, а й політиків, чиновників, громадських діячів та провладних олігархів націоналістичного спрямування. Хоча організація складається переважно з російських активістів, вона використовує свій офіційний статус міжнародної організації в пропагандистських цілях і відстоює право виступати від імені всіх громад, де присутнє російське православ'я¹⁹.

¹⁶ K. Chawryło, *A holy war. The Russian Orthodox Church blesses the war against the West*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 2024-04-12, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-04-12/a-holy-war-russian-orthodox-church-blesses-war-against-west>, дата звернення: 30.11.2025.

¹⁷ C. Wanner, *How Russia Weaponized Religion in the War on Ukraine*, INKSTICK, November 6, 2024, <https://inkstickmedia.com/how-russia-weaponized-religion-in-the-war-on-ukraine/>, дата звернення: 30.11.2025.

¹⁸ С. В. Шумило, «Звичайний фашизм», або «Рускій мір» Московського патріарха Кіріла як апологія антихристиянства, ксенофобії та насильства, Інститут релігійної свободи, 19.04.2024, <https://irs.in.ua/p/198>, дата звернення: 30.11.2025.

¹⁹ B. Synchak, Y. Yelisovenko, and S. Romanchuk, *op. cit.*, с. 72.

Так, вперше в офіційних документах РПЦ було названо «військову спецоперацію» Путіна священною війною («Священная война»): «З духовно-морального погляду спеціальна військова операція є Священною війною, в якій Росія і її народ, захищаючи єдиний духовний простір Святої Русі, виконують місію „Стримуючого”, що захищає світ від натиску глобалізму і перемоги Заходу, що впав у сатанізм»²⁰.

РПЦ стверджувала, що «після завершення СВО вся територія сучасної України має увійти до зони виняткового впливу Росії. Можливість існування на даній території русофобського, ворожого Росії та її народу політичного режиму, так само як політичного режиму, керованого з ворожого Росії зовнішнього центру, повинна бути повністю виключена»²¹. Росія є «творцем, опорою і захисницею» «Русского мира», а «Русский мир» є «духовним, культурним і цивілізаційним феноменом», який виходить за межі Російської Федерації та історичних російських земель і охоплює всіх, хто цінує російські традиції та культуру»²².

Генеральний секретар Всесвітньої ради церков (ВРЦ)²³ з 2023 року, преподобний професор доктор Джеррі Піллей (Jerry Pillay), від імені церков-членів ВРЦ заявив, не може погодитися з Декретом XXV Всесвітнього російського народного собору, який називає «конфлікт» в Україні як «Священну війну»²⁴. У ході зустрічі з Генеральним секретарем Всесвітньої ради церков, яка відбулася в Москві в травні 2023 року, патріарх Кіріл уточнив, що його висловлювання щодо «Священної війни» мають виключно метафізичний характер і не стосуються безпосередньо збройного конфлікту на території України. Він також погодився з позицією Генерального секретаря ВРЦ про те, що жодна війна, яка передбачає застосування збройного насильства, не може бути визнана «священною». «Указ суперечить цій позиції», – зазначив Піллей²⁵.

Згідно висновків роботи Наталі Дубцової, здійсненої в рамках Інституту дослідження журналістики Reuters, яка проаналізувала 58 проповідей Патріарха Кі-

²⁰ *Наказ XXV Всемирного русского народного собора «Настоящее и будущее Русского мира»*, «Релігійно-інформаційна служба України. Документи Московської Патріархії», 28.03.2024, URL: https://risu.ua/nakaz-xxv-vsemirnogo-russkogo-narodnogo-sobora-nastoyashchee-i-budushchee-russkogo-mira_n147172<http://www.patriarchia.ru/db/text/6116189.html>, дата звернення: 30.11.2025.

²¹ R. Bailey, C. Harward, A. Evans, and G. Barros, *The Russian Orthodox Church Declares «Holy War» Against Ukraine and Articulates Tenets of Russia's Emerging Official Nationalist Ideology*, ISW, March 30, 2024, <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-orthodox-church-declares-%E2%80%9Choly-war%E2%80%9D-against-ukraine-and-articulates-tenets>, дата звернення: 30.11.2025.

²² С. В. Шумило, *op. cit.*

²³ Міжнародна релігійна організація, одна з найбільших за представництвом співдружність християнських церков і об'єднань, осереддя сучасного екуменічного руху. Заснована 1948 року, адміністративний центр знаходиться в м. Женеві.

²⁴ ВРЦ «вважає неприйнятним» рішення Всесвітнього російського народного собору, яке описує конфлікт в Україні як «священну війну», World Council of Churches, 15.04.2024, <https://www.oikoumene.org/uk/news/wcc-cannot-reconcile-world-russian-peoples-council-decree-describing-ukraine-conflict-as-holy-war>, дата звернення: 30.11.2025.

²⁵ *Ibidem.*

ріла з лютого 2022 по травень 2023 року, з початку повномасштабної війни проти України у 2022 році підтримка та єдність дій Володимира Путіна та патріарха Кіріла лише зростає та стає більш виразною. Зокрема, дослідниця протягом 15 місяців у провєнних наративах патріарха виділяє чотири помітні етапи, у яких зміщувався фокус проповідей під час війни. У день вторгнення, коли російська влада очікувала захопити Київ за кілька днів, Кіріл закликав до миру та зниження рівня жорстокості. На другому етапі, коли стало зрозуміло, що війна затягнеться, а Росія зіткнеться з поразкою, патріарх запропонував суспільству наратив про «метафізичну» боротьбу проти «космічного зла», втіленого Заходом. Після оголошення Кремлем мобілізації на третьому етапі, патріарх Кіріл пропагує ідею про те, що смерть за батьківщину «змиває всі гріхи». Нарешті, на четвертому етапі – закликає людей молитися за перемогу та за російського президента²⁶. Отже, роль Російської православної церкви у просуванні путінських військових меседжів є яскравою ілюстрацією складної взаємодії між релігією та політикою. Гучні виступи патріарха Кіріла щодо війни відображають узгодження з державними цілями, підкреслюючи вплив РПЦ на формування громадської думки.

Керуючись «цінностями» РПЦ, російські військові обстрілюють українські дитсадки та школи, лікарні, церкви²⁷, навіть ті, що належать Московському патріархату. За даними МЗС України на січень 2025 року, через російські обстріли були зруйновані або пошкоджені понад 630 релігійних споруд в Україні: у тому числі 596 християнських церков, мечеті, синагоги, молитовні будинки. У ході збройного конфлікту загинули 67 служителів різних конфесій, що свідчить про масштабні втрати серед духовенства під час військових дій²⁸.

Окупаційна російська влада насильно приєднала до Російської православної церкви 8 єпархій ПЦУ, які налічують понад 1 600 парафій та 23 монастирі. Усі релігійні громади Православної церкви України в Криму були знищені, зокрема, в червні 2024 року було знесено останній храм ПЦУ в Криму²⁹.

²⁶ N. Dubtsova, *The role of the Orthodox Church in advancing Putin's war messaging*, Thomson Reuters Foundation June 2023, Reuters Institute for the Study of Journalism University of Oxford, https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2024-02/RISJ%20Fellows%20Paper_Natalia_Trinity2023_Final.pdf, дата звернення: 30.11.2025.

²⁷ Т. Забожко, *Вибухи в Сумах: балістика РФ вбила 32 людини, двоє серед них – діти*, „Факти”, 13 квітня, 2025, <https://fakty.com.ua/ua/proisshestvija/20250413-vybyhy-v-sumah-shho-stalosa-sogodni-13-kvitnya-2025/>, дата звернення: 30.11.2025.

²⁸ *Коментар МЗС щодо ситуації з релігійною свободою на тимчасово окупованих територіях України*, МЗС України, 10.01.2025, https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodosituaciyi-z-religijnoyu-svobodoyu-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini?fbclid=IwY2xjawHuDqZleHRuA2FlbQIxMAABHZYqLEef9rNymNdCtWYYjCbKIAoFKNNY6vvK-1ZdVj99jBwCQnwYPeLKew_aem_KKCK1mtBF68ebNH5xg90YQ, дата звернення: 30.11.2025.

²⁹ *Росія має відповідати за злочини проти українських релігійних спільнот – заява Голови*, Article 18 Alliance, Інститут релігійної свободи, 25.02.2025, <https://irs.in.ua/p/242>, дата звернення: 30.11.2025.

3. Становище та діяльність Української православної церкви Московського патріархату

В умовах гібридної війни, що розпочалася у 2014 році, найскладніше становище склалося для Української православної церкви Московського патріархату, яку нерідко розглядають як інструмент реалізації стратегії «м'якого впливу» з боку Росії та просуває «русский мир», квазірелігійну ідеологію, засновану на вірі у верховенство російської нації, яка є рушійною силою війни Росії проти України. Водночас УПЦ МП відкидає ці звинувачення, стверджуючи, що підтримує Україну в боротьбі з російським вторгненням і що її зв'язок із Росією є лише формальним і називає це релігійним переслідуванням. Особливо багато питань в суспільстві викликала постать новообраного в 2014 р. глави УПЦ МП митрополита Онуфрія (Березовського). Зокрема, він не вшановував захисників незалежності України, а благословляв російських військовополонених, даруючи їм найкращі побажання, зазначаючи, що сталося все само собою, винуватців немає, незважаючи на їхню причетність до військових злочинів проти українців³⁰.

Під час російсько-української війни через священників УПЦ МП на недільних проповідях здійснюється потужна інформаційно-пропагандистська кампанія, що спрямована на спотворення реальних подій, посилення російських наративів в українському суспільстві, особливо, під час поховання загиблих на війні. Поширюються меседжі, що війна, яка триває сьогодні – це не українська війна, а війна між Америкою та Росією, тому не потрібно йти воювати за Україну, не потрібно посилати своїх синів на смерть, російське вторгнення видають як «громадянський конфлікт», поширена практика недопущення занесення тіл загиблих воїнів до храму УПЦ МП, на початку війни взагалі не здійснювали поховання воїнів ЗСУ, але зіткнувшись з громадським осудом та зменшенням кількості прихожан, священники отримали вказівку здійснювати обряд поховання.

У серпні 2020 року Священний синод Української православної церкви Московського патріархату ухвалив рішення про проведення у вересні того ж року Форуму «Люди миру» на території Свято-Успенської Святогірської лаври. Захід було ініційовано з метою сприяння припиненню збройного конфлікту на Сході України³¹. У промові до учасників форуму митрополит Онуфрій назвав російсько-українську війну «конфліктом» і звернувся до «сторін» із закликом відновити «людське спілкування», поважати і не «демонізувати» проросійські угруповання в Донецьку

³⁰ Євстратій (Зоря) архієпископ ПЦУ, Митрополит ОНУФРІЙ прийняв військовополонених рф в Києво-Печерській Лаврі, Фонд Блаженнішого Митрополита Мефодія, 2022, <https://mefodiy.org.ua/mytropolyt-onufrij-pryinyav-vijskovopolonenyh-rf-v-kyuevo-pecherskij-lavri/>, дата звернення: 30.11.2025.

³¹ Підсумки Священного Синоду УПЦ від 17 серпня 2020 року, УПЦ, Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ, 17.08.2020, <https://uoc-news.church/2020/08/17/pidsumki-svyashhennogo-sinodu-upc-vid-17-serpnya-2020-roku/#2025-05-10>, дата звернення: 30.11.2025.

та Луганську³². У цьому контексті заслуговує на увагу теза митрополита, що «у миротворчому процесі суперник перестає бути ворогом, якого треба знищити, він стає стороною, яку потрібно інтегрувати в майбутнє країни і з якою треба розбудувати спільне життя»³³. Тобто ворога, який руйнує твої домівки, вбиває твоїх дітей, потрібно інтегрувати в своє мирне майбутнє, яке має бути спільним.

Намісник Святогірської лаври Арсеній (Ігор Яковенко), котрого в квітні 2024 року взяли під варту за обґрунтованою підозрою у несанкціонованому поширенні інформації про розміщення Збройних Сил України³⁴, зазначав у проповідях, що війну «почали Збройні Сили України», за вказівкою тогочасного керівництва (Турчинова – голови парламенту України та виконуючого обов'язки президента України навесні 2014 року), називає її «громадянською»³⁵. Така думка й сьогодні побутує серед місцевого населення східних областей України, які поділяють цінності «руського мира», особливо на тих територіях, які не були під російською окупацією. Населення, що пережило окупацію (Харківська, Запорізька, Херсонська області), а пізніше (вересень-листопад 2022 року) було визволене ЗСУ, на власному досвіді переконалося, що несе за собою ця ідеологія «руського мира», тому підтримка та настрої суспільства змінилися на проукраїнські.

Потрібно відзначити, що саме в Святогірській лаврі перехувались бойовики ДНР Ігоря Гірка, «казаки» як їх називало місцеве населення. В січні 2021 року факт перебування російських військових у стінах лаври підтвердила генерал-майор Служби безпеки України (СБУ) Юлія Лапутіна³⁶. Таким чином, Святогірська лавра не лише благословляла та освячувала прапори проросійських бойовиків на Донбасі у 2014 році, але й стала центром підтримки з боку церкви.

З початком повномасштабної російсько-української війни ситуація на релігійному фронті ще більше ускладнилася, у зв'язку з неоднозначною позицією УПЦ МП, але загалом церква засудила війну. Зокрема, митрополит Київський і всієї України Онуфрій (очільник УПЦ МП) 24 лютого 2022 року звернувся «до

³² *Звернення Блаженнішого Митрополита Онуфрія до учасників форуму «Люди миру»*, Відділ зовнішніх церковних зв'язків УПЦ, 21.09.2020, <https://vzcz.church.ua/2020/09/21/zvernennya-blazhennishogo-mitropolita-onufriya-do-uchasnikiv-forumu-lyudi-miru>, дата звернення: 30.11.2025.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Настоятеля Святогірської лаври, який поширював інформацію про розташування Сил оборони України, взято під варту*, Донецька обласна прокуратура, 25.04.2024, https://don.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=359050, дата звернення: 30.11.2025.

³⁵ *Намісник Святогірської лаври, де РПЦвУ проведе форум «Люди миру», вважає, що війну почала Україна, „Духовний фронт України”*, 09.09.2020, <https://df.news/2020/09/09/namisnyk-sviatohirskoi-lavry-de-rptsvu-provede-forum-liudy-myru-vvazhaie-shcho-viinu-pochala-ukraina/>, дата звернення: 30.11.2025.

³⁶ С. Горбатенко, «Справа Арсенія»: як митрополит УПЦ (МП) допомагав Росії зі Святогірської лаври, „Радіо Свобода”, 25.04.2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/mytropolyt-svyatohirska-lavra-arsenii-aresht/32920163.html>, дата звернення: 30.11.2025.

вірних та до громадян України», де відзначив, що «відстоюючи суверенітет та цілісність України, ми звертаємось також до Президента Росії та просимо негайно припинити братовбивчу війну. Український і російський народи вийшли із Дніпровської купелі хрещення і війна між цими народами це повторення Каїнового гріха, який по заздрості убив свого рідного брата. Така війна не має виправдання ні у Бога, ні у людей»³⁷. Однак, це було особисте звернення Митрополита Онуфрія, а не всього православного синоду, і також не було звернення синоду до патріарха Кіріла із засудженням агресії Росії та участі в цьому патріарха РПЦ. У травні 2023 р. після розслідування журналіста «Української правди» Михайла Ткача³⁸, митрополит Онуфрій змушений був визнати наявність російського паспорта, проте, як він заявив, «громадянином Росії він себе не вважає»³⁹.

У відповідь на публічну підтримку війни з боку Московського патріарха Кіріла, значна частина священнослужителів УПЦ МП почала припиняти поминання його імені під час літургії. Таким чином, стихійно сформувався рух так званих «підписантів», до якого долучалися клірики, що відкрито висловлювали незгоду з офіційною позицією вищого церковного керівництва РПЦ. Це зумовило скликання позачергового собору УПЦ, який відбувся у травні 2022 року у жіночому монастирі (Феофанія). Заступник голови відділу зовнішніх відносин Української православної церкви Московського патріархату протоієрей Микола Данилевич відзначив, що «багато священників і навіть єпископів припинили поминати Патріарха Кіріла. Щонайменше, 15 єпархій з 53 церков УПЦ МП заявили про припинення поминання. Те, що робить патріарх – це його особистий гріх»⁴⁰. Однак, митрополит Онуфрій не припинив літургійного згадування патріарха Кіріла, хоча здійснює це за скороченою формулою, що може розглядатися як прагнення дистанціюватися від РПЦ без повного розриву канонічних зв'язків.

На думку Сергія Шумила, кандидата історичних наук, доктора теології й очільника Міжнародного інституту афонської спадщини, «значна частина священників та віруючих очікувала, що Собор ухвалить акт про вихід УПЦ зі складу

³⁷ Звернення Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Онуфрія до вірних та до громадян України, УПЦ Синодальний інформаційно-просвітницький відділ, 24.02.2022, <https://uoc-news.church/2022/02/24/zvernennya-blazhennishogo-mitropolita-kijivskogo-vsijeji-ukrajini-onufriya-virnix-ta-gromadyan-ukrajini/#2025-05-15>, дата звернення: 30.11.2025.

³⁸ М. Ткач, *Московський патріархат. В кого зі служителів УПЦ є російське громадянство?*, „Українська правда”, 7 квіт., 2023, https://www.youtube.com/watch?v=mOF_nvbuuqM, дата звернення: 30.11.2025.

³⁹ *Блаженніший Митрополит Онуфрій наголосив, що є громадянином лише України, та роз'яснив, звідки пішли інші чутки*, УПЦ. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ, 08.04.2023. <https://news.church.ua/2023/04/08/blazhennishij-mitropolit-onufrij-nagolosiv-shho-je-gromadyaninom-lishe-ukrajini-ta-rozyasniv-zvidki-pishli-inshi-chutki/#2025-05-11>, дата звернення: 30.11.2025.

⁴⁰ В. Тараненко, *В Україні 15 єпархій Московського патріархату перестали поминати Кирила*, Главком, 15.03.2022, <https://glavcom.ua/news/v-ukrajini-15-jeparhiy-moskovskogo-patriarhatu-perestali-pominati-kirila-830054.html>, дата звернення: 30.11.2025.

РПЦ МП та проголосить її автокефалію. Однак митрополит Онуфрій та єпископат не пішли на це. Вони обмежилися половинчастими рішеннями, що дозволяли зберегти колишній статус УПЦ як самоврядної частини РПЦ, при цьому сама приналежність УПЦ до РПЦ була ретельно завуальована»⁴¹.

На Соборі було прийнято «Постанову Собору Української Православної Церкви», в якій засуджується війна як порушення заповіді «Не вбий!», Собор звертається до української влади та керівництва РФ із закликом до продовження переговорів, «висловив незгоду з позицією Патріарха Московського і всієї Русі Кіріла щодо війни в Україні»⁴², затвердив зміни до «Статуту про управління УПЦ»⁴³.

Цікавою, щодо підтвердження факту відокремлення УПЦ МП від Московського патріархату, є заява Російської православної церкви: «УПЦ МП ще раз засвідчила, що вона є повністю самоврядною, що її церковний центр знаходиться не в Москві, а в Києві, вона не залежить від Москви ні адміністративно, ні фінансово, ні жодним чином». Проте наступне речення повністю суперечить попередньому: «Єдність між УПЦ МП і РПЦ, а також іншими Помісними Православними Церквами, які не стали на шлях розколу, зберігається, і ми будемо зміцнювати цю єдність і надалі»⁴⁴. У контексті воєнного стану така невизначеність розцінюється як потенційне приховування або замовчування наявних зв'язків із церковною інституцією держави-агресора.

Рух так званих «підписантів», об'єднавши навколо себе патріотично налаштованих священнослужителів з січня 2023 року започаткував регулярні зустрічі представників Української православної церкви Московського патріархату та Православної церкви України на території Софійського собору в Києві, що отримали підтримку як з боку громадянського суспільства, так і з боку держави. На основі цих зустрічей у 2024 році було створено громадську організацію «Софійське братство»⁴⁵. Ця організація виступає платформою для міжправославного ді-

⁴¹ С. В. Шумило, *Кризовий стан в українському православ'ї: тенденції, виклики та можливі шляхи подолання*, *op.cit.*

⁴² *Постанова Собору Української Православної Церкви від 27 травня 2022 року*, УПЦ. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ, 27.05.2022, <https://uoc-news.church/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnja-2022-roku/#2025-05-15>, дата звернення: 30.11.2025.

⁴³ *Статут про управління Української Православної Церкви (з доповненнями і змінами)*, Ухвалений Собором Української Православної Церкви 27 травня 2022 року, м. Київ, Релігійно-інформаційна служба України (RISU), https://risu.ua/statut-pro-upravlinnya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvi-z-dopovnennami-i-zminami-vid-27052022_n130894, дата звернення: 30.11.2025.

⁴⁴ В. Synchak, Y. Yelisoenko, and S. Romanchuk, *op. cit.*, с. 79.

⁴⁵ Т. Антошевський, *Що заважає міжправославному діалогу в Україні і що не так з парадигмою церковно-державних стосунків, — розмова з релігієзнавцем Геннадієм Христокінім*, Релігійно-інформаційна служба України, 09 квітня 2025, https://risu.ua/shcho-zavazhaye-mizhpravoslavnomu-dialogu-v-ukrayini-i-shcho-ne-tak-z-paradigmoyu-cerkovno-derzhavnih-stosunkiv--rozмова-z-religiyeznavcem-gennadiyem-hristokinim_n155329, дата звернення: 30.11.2025.

алогу, що має на меті досягнення єдності в українському православ'ї, збереження та утвердження національної церковної традиції⁴⁶.

На наш погляд, найбільш точну та обґрунтовану оцінку сучасного стану українського православ'я дав релігієзнавець, доктор філософських наук, професор, активний учасник ГО «Софійське братство» Геннадій Христокін. Він відзначив, що «українське православ'я вже понад 30 років перебуває у стані розділення. За цей час у його різних представників сформувалися численні міфи, стереотипи та упередження, які значно ускладнили міжцерковне порозуміння. Ці упередження часто поширювались як релігійними ЗМІ, так і ворожими пропагандистськими каналами, що цілеспрямовано маніпулювали релігійними нарративами з метою поляризації українського суспільства. У результаті релігійні громади, які могли б відігравати миротворчу роль, стали натомість джерелом конфліктів і напруги»⁴⁷.

Релігієзнавець підкреслює, що УПЦ МП прагне зберегти власну інституційну цілісність будь-якою ціною, включно з можливим вступом у конфліктні взаємини з органами державної влади та громадянським суспільством. Тоді як державні інституції та значна частина суспільства орієнтуються на утвердження єдиного символічного простору заради перемоги у війні⁴⁸.

Для подолання всіх цих розбіжностей між релігійними організаціями, в рамках ГО «Софіївського братства» за підтримки німецького фонду «Renovabis» реалізується масштабний проект «Сучасне Українське Православ'я: руйнування міфів заради примирення православних в Україні та консолідації українського суспільства», що є надзвичайно важливим для подолання релігійних протиріч в українському суспільстві⁴⁹.

В умовах повномасштабної російсько-української війни для української влади головною проблемою національної безпеки стало змусити Українську православну церкву Московського патріархату діяти за правилами, не порушуючи національне законодавство.

⁴⁶ Статут громадської організації «Софійське Братство», «Софійське братство», <https://sofiskske-bratstvo.org/statut/>, дата звернення: 30.11.2025.

⁴⁷ Т. Антошевський, *op. cit.*

⁴⁸ Т. Антошевський, *Що заважає міжправославному діалогу в Україні і що не так з парадигмою церковно-державних стосунків*, — розмова з релігієзнавцем Геннадієм Христокіном, Релігійно-інформаційна служба України, 09 квітня 2025, https://risu.ua/shcho-zavazhaye-mizhpravoslavnomu-dialogu-v-ukrayini-i-shcho-ne-tak-z-paradigmoyu-cerkovno-derzhavnih-stosunkiv--rozmova-z-religiyeznavcem-gennadiyem-hristokinim_n155329, дата звернення: 30.11.2025.

⁴⁹ *Просвітницько-аналітичний проект ГО «Софійське братство» «Сучасне Українське Православ'я: руйнування міфів заради примирення православних в Україні та консолідації українського суспільства»* (за підтримки німецького фонду «Renovabis»), «Софійське братство», <https://sofiskske-bratstvo.org/rujnuvannya-mifiv/rujnuvannya-mifiv-pro-proyekt/>, дата звернення: 30.11.2025.

У грудні 2022 року Служба безпеки України (СБУ)⁵⁰ повідомила, що в 13 промосковських церквах, монастирях і прилеглих до них об'єктах у Черкаській, Волинській та Херсонській областях виявила російські паспорти, антиукраїнську пропаганду та викрадену колекцію ікон, тексти молитов за благополуччя Росії та російські підручники, в яких оспівується режим російського диктатора Володимира Путіна⁵¹.

Також, у цей час, СБУ опублікувала перелік церковних діячів УПЦ МП, затверджений Президентом України, котрі потрапили під санкції Ради національної безпеки та оборони України (РНБО). Переважна більшість фігурантів цього списку на момент публікації знаходилась або на окупованих територіях України, або за кордоном. В оприлюднених матеріалах зазначається, що вказані особи пропонували «приєднати очолювані ними єпархії до РПЦ, співпрацювали з окупаційною владою, просували проросійські наративи, виправдовували військову агресію Росії в Україні»⁵².

За інформацією СБУ, з моменту початку повномасштабної агресії Російської Федерації було відкрито 68 кримінальних проваджень щодо представників духовенства УПЦ МП, котрим інкримінують співпрацю з державою-агресором, незаконний обіг зброї та розповсюдження дитячої порнографії⁵³. У січні 2023 року, згідно Указу президента Володимира Зеленського, було призупинено громадянство 13 священнослужителів, серед яких є архієпископи і митрополити православної церкви Московського патріархату⁵⁴.

18 вересня 2024 року СБУ проводила слідчі дії у Введенському монастирі УПЦ МП у Києві, який очолює російський пропагандист та українофоб Олег Олександрович Давидов, більш відомий як «архієпископ Даміан», котрий був духівником экс-голови СБУ Івана Баканова. І через це, незважаючи на проросійську позицію монастиря, він був недоторканим⁵⁵. Іван Баканов був усунений від виконання

⁵⁰ Державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Підпорядкований Президенту України.

⁵¹ T. Semenova, *SBU finds Russian passports, propaganda at premises of Moscow-affiliated church*, Kyiv Independent, December 8, 2022, <https://kyivindependent.com/sbu-finds-russian-passports-propaganda-at-premises-of-moscow-affiliated-church/>, дата звернення: 30.11.2025.

⁵² СБУ опублікувала перелік осіб, які потрапили у «церковний список» санкцій РНБО, СБУ, 3 грудня 2022, <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-opublikovala-perelik-osib-yaki-potrapyly-u-tserkovnyi-spysook-sanktsii-rnbo>, дата звернення: 30.11.2025.

⁵³ Д. Нинько, *СБУ: Щодо представників УПЦ (МП) розпочато 68 проваджень*, DW, 4 жовтня 2023, <https://www.dw.com/uk/sbu-sodo-predstavnikiv-upc-mp-rozprocato-68-kriminalnih-provadzen/a-66998218>, дата звернення: 30.11.2025.

⁵⁴ *Зеленський призупинив громадянство 13 священників Московського патріархату*, Детектор медіа, 8 Січня 2023, <https://detector.media/infospace/article/206814/2023-01-08-zmi-zelenskyu-pryzupynuv-gromadyanstvo-13-svyashchennykiv-moskovskogo-patriarkhatu/>, дата звернення: 30.11.2025.

⁵⁵ *СБУ прийшла з обшуками до Свято-Введенського чоловічого монастиря "УПЦ МП", у якому свого часу молився Баканов*, „Новинарня”, 18.09.2024, <https://novynarnia.com/2024/09/18/sbu-pryishla-z-obshukamy-do-svyato-vvedenskogo-cholovichogo-monastyrya-upcz-mp-u-yakomu-svogo-chasu-molyvsya-bakanov/>, дата звернення: 30.11.2025.

обов'язків 17 липня 2022 року⁵⁶. Слідчі заходи здійснюються у зв'язку з підозрами щодо можливого розповсюдження кремлівської пропаганди та надання окремими представниками духовенства підтримки збройній агресії Російської Федерації проти України.

У лютому 2025 року було задокументовано антиукраїнську діяльність двох кліриків УПЦ МП, які очолювали храми у Житомирській та Вінницькій областях. За даними слідства, підозрювані публічно прославляли Путіна, закликали до захоплення всієї території України, поширювали антисемітські висловлювання, ворожу пропаганду як у ході безпосередніх контактів із парафіянами, так і через власні акаунти в соціальних мережах і месенджерах. Залежно від класифікації вчинених правопорушень згідно з положеннями трьох статей Кримінального кодексу України, підозрюваним загрожує тюремне ув'язнення до 10 років з конфіскацією майна⁵⁷.

У Харкові правоохоронці виявили лікаря-психотерапевта та диякона Харківської єпархії УПЦ МП, які шпигували на користь ФСБ, передаючи ворогу важливу інформацію про місця дислокації українських захисників⁵⁸. Отже, проілюстровані факти свідчать, що Українська православна церква Московського патріархату перетворилася на об'єкт особливої уваги правоохоронних органів України, оскільки її діяльність в умовах повномасштабної війни систематично пов'язана із загрозами національній безпеці.

4. Процес переходу релігійних громад до ПЦУ: виклики, протистояння та соціологічні тенденції (2019-2025)

З часу заснування ПЦУ (з січня 2019 року) і до січня 2022 року, згідно з даними, які назвав митрополит ПЦУ Єпіфаній, було зафіксовано приблизно 700 переходів парафій з УПЦ МП до ПЦУ⁵⁹. У результаті кількість громад ПЦУ на початок 2022 року сягнула приблизно 7000, що суттєво посилало її позиції та зробило вагомим конкурентом УПЦ МП у релігійному просторі країни⁶⁰. Цей процес уповільнюється із-за численних судових позовів УПЦ МП, які постійно акцентують увагу суспільства та міжнародної спільноти на порушенні їхніх прав, «гонінні церкви»,

⁵⁶ І. Лисогор, А. Стешенко, *Верховна Рада відправила у відставку Івана Баканова*, LB.UA, 19.07.2022, https://lb.ua/news/2022/07/19/523572_verhovna_rada_vidpravila_vidstavku.html, дата звернення: 30.11.2025.

⁵⁷ Н. Магдик, *СБУ викрила двох настоятелів УПЦ МП, які поширювали прокремлівську пропаганду*, ТСН, 24.02.2025, <https://tsn.ua/ukrayina/sbu-vikrila-dvoh-nastoyateliv-upc-mp-yaki-poshiryuvai-prokremlivsku-propagandu-foto-2774199.html>, дата звернення: 30.11.2025.

⁵⁸ Н. Магдик, *Диякон УПЦ МП та психотерапевт шпигували для ФСБ за оборонцями Харкова*, ТСН, 10.02.2025, <https://tsn.ua/ato/diyakon-upc-mp-ta-psihoterapevt-shpiguvai-dlya-fsb-za-oboroncyami-harkova-2763579.html>, дата звернення: 30.11.2025.

⁵⁹ М. Леліч, *Митрополит Єпіфаній: Ми не прагнемо бути державною церквою, як РПЦ, РБК-Україна*, 06.01.2022, <https://www.rbc.ua/ukr/news/-1641392494.html>, дата звернення: 30.11.2025.

⁶⁰ С. В. Шумило, *Кризовий стан в українському православ'ї: тенденції, виклики та можливі шляхи подолання*. «Інститут релігійної свободи», 11.11.2024, <https://irs.in.ua/p/220>, дата звернення: 30.11.2025.

суперечок щодо поділу церковного майна, і навіть фізичного протистояння між вірянами окремих громад.

Ситуація ще більше загострилася з початком повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року. Так, станом на 1 січня 2024 року, згідно «Звіту про результати роботи Державної служби України з етнополітики та свободи совісті»⁶¹ від 2023 року, зафіксовано 692 випадки переходу релігійних громад до Православної церкви України (за даними 2022 року – 667). Із цієї кількості 472 громади раніше перебували в складі УПЦ Московського патріархату, (у 2022 році – 496), з УПЦ КП – 191 релігійна організація (у 2022 році – 140), з Української Автокефальної Православної Церкви – 23 парафії (30 у 2022 році), та 6 шість незалежних релігійних громад (1 у 2022 році). У 2023 році, як і в 2022 році, Хмельницька та Київська області стали регіонами з найбільшою кількістю переходів громад до ПЦУ⁶².

За ініціативи президента Володимира Зеленського з метою захисту територіальної цілісності та державного суверенітету, зміцнення національної безпеки в серпні 2024 році було прийнято Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». Згідно з цим законом, кожна релігійна громада мала добровільно провести збори, на яких приймає рішення про перехід чи не перехід до ПЦУ (громадам УПЦ МП було надано термін у дев'ять місяців для офіційного розриву зв'язків з Російською православною церквою)⁶³. Рішення релігійної громади про зміну конфесійного підпорядкування має бути задокументоване протоколом зборів, де вказуються прізвища всіх присутніх, які проголосували за перехід з їхніми особистими підписами. Надалі громада подає до обласного управління культури наступні документи: статут організації, заяву на ім'я керівника обласної адміністрації, протокол зборів із підписами парафіян, документальне підтвердження права на користування чи власність приміщенням, а також адресу громади, зазначену у статуті⁶⁴. Для того, щоб перехід внесли в Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, необхідно також оформити документи згідно Закону України від 2003 року «Про

⁶¹ Центральний орган виконавчої влади, що створений 2020 р.

⁶² Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, *Звіт про результати роботи Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, 2023*, с. 10, <https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit-2023.pdf>, дата звернення: 30.11.2025.

⁶³ Закон України, *Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій* № 3894-IX, „Голос України”, 24.08.2024, <https://www.golos.com.ua/documents/z-3894-ix.pdf>, дата звернення: 30.11.2025.

⁶⁴ Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, *Рекомендації та роз'яснення щодо порядку дій релігійної громади, Київської міської, обласної державної (військової) адміністрації у разі зміни релігійною громадою своєї підлеглості в канонічних та організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням)*. У редакції станом на 28.08.2022, с. 12-13, (33 с) <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/uploaded-files/v7-Rel-Communities-Changing-Affiliation.pdf>, дата звернення: 30.11.2025.

державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»⁶⁵.

20 травня 2025 року минуло дев'ять місяців, за які церковні парафії, що мають афіліацію з державою-агресором, повинні добровільно розірвати цей зв'язок. Однак, вже можна констатувати, що понад 90% церков УПЦ МП не перереєстрували свої статuti та не змінили свого підпорядкування⁶⁶.

Якщо охарактеризувати перехід релігійних організацій на західноукраїнських землях, то станом на 20 серпня 2024 року на Буковині (Чернівецька область – батьківщина митрополита УПЦ МП Онуфрія) 367 релігійних організацій зареєстровані як такі, що належать до УПЦ МП⁶⁷. На початку 2025 року особливо пожвавився їх перехід до ПЦУ – 23 парафії: за три місяці у 22 селах та містах Чернівецької області відбулися релігійні переходи, майже стільки, як за три роки війни (2022-2024 роки – 24 громади). На цей час Православна церква України нараховувала 266 парафій⁶⁸.

У Львівській області станом на 19 серпня 2024 року було зареєстровано 17 релігійних громад УПЦ. З них, у період з 20 серпня 2024 по 20 квітня 2025 року 14 релігійних організацій УПЦ МП припинили свою діяльність за власним рішенням, а три – змінили свою підлеглість з УПЦ МП на ПЦУ⁶⁹. Тобто, жодної релігійної організації УПЦ МП на території області не залишилося. В Івано-Франківській області станом на квітень 2025 року не підтверджено реєстрацію жодної релігійної громади Московської церкви⁷⁰. На Тернопільщині з 85 організацій УПЦ МП, жодна з них не змінила свою юрисдикцію після серпня 2024 року⁷¹.

⁶⁵ Закон України, *Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань* № 755-IV від 15.05.2003, Рада. Законодавство України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>, дата звернення: 30.11.2025.

⁶⁶ А. Самоїленко, *Московська церква зникла. Другий регіон в Україні оголосив про повний розрив з РПЦ*, ІА ГЛАВКОМ, 02.05.2025. <https://glavcom.ua/country/society/moskovska-tserkva-znikla-druhij-rehion-v-ukrajini-oholosiv-pro-povnij-rozriv-z-rpts-1057004.html>, дата звернення: 30.11.2025.

⁶⁷ К. Іванова, *Скільки парафій Московської церкви залишилися на батьківщині Онуфрія. Офіційні дані Чернівецької ОВА*, ІА ГЛАВКОМ, 09.05.2025, <https://glavcom.ua/country/society/skilki-parafij-moskovskoji-tserkvi-zalishilosja-na-batktivshchini-onufrija-ofitsijni-dani-chernivetskoji-ova-1058076.html>, дата звернення: 30.11.2025.

⁶⁸ М. Олійник, *За три місяці на Буковині відбулося більше релігійних переходів, ніж раніше було за увесь рік*, Суспільне Чернівці, 04.04.2024, <https://suspilne.media/chernivtsi/986815-za-tri-misacina-bukovini-vidbulosa-bilse-religijnih-perehodiv-niz-ranise-za-uves-rik>, дата звернення: 30.11.2025.

⁶⁹ А. Самоїленко, *Львівська ОВА першою відзвітувала про те, що на території області припинила існування Московська церква*, ІА ГЛАВКОМ, 01.05.2025, <https://glavcom.ua/country/society/lvivska-ova-pershoju-vidzvituvava-pro-te-shcho-na-teritoriji-oblasti-pripinila-isnuvannja-moskovska-tserkva-1056827.html>, дата звернення: 30.11.2025.

⁷⁰ А. Самоїленко, *Московська церква зникла. Другий регіон в Україні оголосив про повний розрив з РПЦ*, ІА ГЛАВКОМ, 02.05.2025, <https://glavcom.ua/country/society/moskovska-tserkva-znikla-druhij-rehion-v-ukrajini-oholosiv-pro-povnij-rozriv-z-rpts-1057004.html>, дата звернення: 30.11.2025.

⁷¹ А. Ткач, *Скільки парафій Московської церкви перейшли до ПЦУ? Тернопільська ОВА визнала провал*, INKORR, 02.05.2020, <https://inkorr.com/skilki-parafij-moskovskoi-cerkvi-perejsli-do>

Потрібно відзначити, що перехід релігійних громад з підпорядкування МП до Православної церкви України відбувається зі значними труднощами та протистояннями між парафіянами громад, в більшості випадків, чисельно менша парафія УПЦ МП різними способами перешкоджає переходу храму: цілодобове перебування в храмі «бдєнія»⁷², побиття прихожан ПЦУ⁷³, прибуття мобільних груп прихильників МП з навколишніх сіл, підкуп, шантаж, тиск, поширення інформації про релігійні утиски, «відбирання храмів»⁷⁴.

6–20 липня 2022 року Київський міжнародний інститут соціології здійснив загальноукраїнське соціологічне дослідження релігійної самоідентифікації населення України під назвою «Омнібус». Згідно даних опитування, переважна більшість респондентів продовжує ідентифікувати себе як православних – 72%. З Православною церквою України ідентифікують себе 54% усіх респондентів, що складає більшість від усіх опитаних. З Українською православною церквою Московського патріархату – лише 4%, ще 14% називають себе православними, але не зазначають патріархат. Отже, дані свідчать про суттєву зміну релігійної самоідентифікації українців: з 2021 по 2022 рік рівень ідентифікації з ПЦУ зріс із 42% до 54%, тоді як рівень ототожнення з УПЦ МП зменшився з 18% до 4%⁷⁵. Після православ'я найбільше опитаних назвали себе атеїстами (10%) та греко-католиками (8%)⁷⁶. Отже, підтримка українським суспільством незалежної Православної церкви України зростає і є значною, незважаючи на величезний спротив РПЦ та його сателіта УПЦ МП.

5. Висновки

Таким чином, під час російсько-української війни 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Українська православна церква Московського патріархату стала ефективним інструментом пропагандист-

pcu-ternopilaska-ova-viznala-proval-262574, дата звернення: 30.11.2025.

⁷² Є. Пасайлюк., *Релігійні громади Буковини змінюють юрисдикцію: хто перейшов до ПЦУ, а хто залишився в УПЦ МП*, „Шпальта”, 26.02.2025, <https://shpalta.media/2025/02/26/religijni-gromadi-bukovini-zminyuyut-yurisdikciyu-xto-perejshov-do-pcu-a-xto-zalishivsy-a-v-upc-mp/>, дата звернення: 30.11.2025.

⁷³ М. Олійник, *У селі на Буковині між вірянами ПЦУ та УПЦ сталася сутичка через храм. У Вижницькому районі поліцейські з'ясовують обставини інциденту між мешканцями*, Суспільне Чернівці, 09.04.2025, <https://suspilne.media/chernivtsi/990425-u-seli-na-bukovini-miz-viranami-pcu-ta-upc-stalasa-suticka-cerez-hram/>; *У Вижницькому районі поліцейські з'ясовують обставини інциденту між мешканцями*, Головне управління Національної поліції Чернівецької області, 09 квітня 2025, <https://cv.npu.gov.ua/news/u-vyzhnytskomu-raioni-politseiskiziasovuiut-obstavynu-intsydentu-mizh-meshkantsiamu>, дата звернення: 30.11.2025.

⁷⁴ *Вірні Чернівецько-Буковинської єпархії УПЦ*, Вірні Чернівецько-Буковинської єпархії УПЦ, <https://www.facebook.com/orthobuk/posts/pfbid0xj4ytrnmngNMtH8QtiAjAnt2ReMhuRkSgMEQSEJCTEAFMA7bU6vVB5srPJWPBhQa2l>, дата звернення: 30.11.2025.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Ibidem.*

ської машини РФ, яка спрямована на просування російських наративів, ідеології «русского миру» про єдність «святої Русі», спільну історичну та культурну спадщину «трьох братніх народів», заперечення права українців та української держави на самостійну, незалежну Православну церкву. Одним із найбільших викликів для національної безпеки держави та її інформаційного суверенітету є внутрішня напруга в українському суспільстві, загострення протиріч між релігійними громадами, які породжуються пропагандою та діяльністю УПЦ МП на користь ворога.

Поряд із риторикою загального характеру, що закликає до миру та збереження міждержавної злагоди, простежується тенденція до перенесення всієї відповідальності за «конфлікт» виключно на українську владу. У своїх публічних висловлюваннях церковне керівництво дедалі частіше ставить під сумнів суверенний статус України та її існування як незалежного суб'єкта міжнародного права. Окрім цього, в наративах УПЦ МП піддається сумніву також і та висока ціна, втрата життя її захисників, яку платить Україна за відстоювання своєї цілісності та незалежності. За десятки років цей деструктивний вплив є настільки глибокий і руйнівний, що певна частка громадян активно заперечує не лише можливість виходу УПЦ МП зі складу Російської православної церкви, а навіть можливість використання української мови під час богослужіння, зокрема, на Буковині, Закарпатті можна поєднувати так звану церковнослов'янську, румунську, угорську мови в тих громадах, де є румуномовне чи угорськомовне населення, лише не українську.

На сьогодні держава та українське суспільство перебувають у перехідному періоді, в межах якого здійснюються спроби вироблення правових та організаційних механізмів захисту національного інформаційного простору від деструктивного інформаційно-психологічного впливу з боку РПЦ та УПЦ МП. Цей процес супроводжується прагненням не порушити та водночас гарантувати громадянам основні права і свободи, зберегти єдність суспільства в умовах війни та сформувати підґрунтя для порозуміння між конфліктуєчими сторонами. Лише виключно рішучими діями відповідних державних органів і притягненням до відповідальності за антидержавну діяльність духовенства УПЦ МП, вироблення справді дієвих механізмів переходу парафій Московського патріархату до Православної церкви України можливе послаблення впливу цієї «п'ятої колони» на українське суспільство.

Резюме: Під час російсько-української війни 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП) стала ефективним інструментом пропагандистської машини РФ, яка спрямована на просування російських наративів, ідеології «русского миру» про єдність «святої Русі», спільну історичну та культурну спадщину «трьох братніх народів», заперечення права українців та української держави на самостійну, незалежну Православну церкву. Одним із найбільших

wikликів для національної безпеки держави та її інформаційного суверенітету є внутрішня напруга в українському суспільстві, загострення протиріч між релігійними громадами, які породжуються пропагандою та діяльністю УПЦ МП на користь ворога. У своїх публічних висловлюваннях церковне керівництво дедалі частіше ставить під сумнів суверенний статус України та її існування як незалежного суб'єкта міжнародного права, а також ту високу ціну, втрату життя її захисників, яку платить Україна за відстоювання своєї цілісності та незалежності. Лише рішучими діями відповідних державних органів, притягненням до відповідальності за таку антидержавну діяльність духовенства УПЦ МП, виробленням справді дієвих механізмів переходу парафій Московського патріархату до Православної церкви України можливе послаблення впливу на українське суспільство цієї «п'ятої колони».

Ключові слова: національна безпека, інформаційна безпека, пропаганда, Українська православна церква Московського патріархату, Православна церква України, релігійний вплив.

Український Коściół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego jako instrument rosyjskiego wpływu i propagandy w społeczeństwie ukraińskim podczas pełnoskalowej wojny rosyjsko-ukraińskiej

Streszczenie: Podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej 2014 r., a zwłaszcza po pełnoskalowej inwazji 24 lutego 2022 r. Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego (UKP PM) stał się skutecznym narzędziem maszyny propagandowej Federacji Rosyjskiej, której celem jest propagowanie rosyjskich narracji, ideologii „ruskiego miru” o jedności „świętej Rusi”, wspólnego dziedzictwa historycznego oraz kulturowego „trzech bratnich narodów”. Zaprzeczanie prawu Ukraińców i państwa ukraińskiego do samodzielnego, niezależnego Kościoła prawosławnego. Jednym z największych wyzwań dla bezpieczeństwa narodowego państwa oraz jego suwerenności informacyjnej jest wewnętrzne napięcie w społeczeństwie ukraińskim, zaostrenie sprzeczności między wspólnotami religijnymi, które są generowane przez propagandę oraz działalność UKP PM na korzyść wroga. W swoich publicznych oświadczeniach przywódcy kościelni coraz częściej kwestionują suwerenność Ukrainy oraz jej istnienie jako niezależnego podmiotu prawa międzynarodowego, a także tę wysoką cenę, jaką Ukraina płaci za obronę swojej integralności i niepodległości, tracąc życie swoich obrońców.

Tylko poprzez zdecydowane działania odpowiednich organów państwowych, pociąganie duchowieństwa UKP PM do odpowiedzialności za tego typu antypaństwową działalność, wypracowanie naprawdę skutecznych mechanizmów przejścia parafii Patriarchatu Moskiewskiego Prawosławnemu Kościołowi Ukrainy, można osłabić wpływ tej „piątej kolumny” na społeczeństwo ukraińskie.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo informacyjne, propaganda, Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego, Kościół Prawosławny Ukrainy, wpływy religijne

The Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate as a Vehicle of Russian's Impact and Propaganda in the Ukrainian Society during the Russo-Ukrainian War

Abstract: The Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (UOC-MP) has played a significant role in advancing pro-Russian geopolitical and ideological interests in Ukraine, particularly since the outbreak of the Russo-Ukrainian war in 2014 and especially following the full-scale invasion of February

24, 2022. During this period, the UOC-MP has functioned as a conduit for Russian propaganda, actively disseminating narratives aligned with the ideological construct of the "Russian world" (Russkiy Mir), which promotes the spiritual and historical unity of the so-called "triune" Slavic nations—Russia, Ukraine, and Belarus. Such messaging has served to undermine Ukraine's ecclesiastical sovereignty and to deny the legitimacy of an independent Ukrainian Orthodox Church.

The activities of the UOC-MP have significantly contributed to increasing societal polarisation and have exacerbated interconfessional tensions, thereby posing a serious threat to Ukraine's national and information security. Public statements issued by the Church's governing bodies have frequently cast doubt on Ukraine's statehood and its right to self-determination, while diminishing the importance of its struggle to defend its territorial integrity and political independence.

The persistent influence of this ecclesiastical "fifth column" underscores the urgent need for state intervention. Legal accountability for clergy engaged in anti-state activities, combined with the development of effective institutional mechanisms facilitating the voluntary transfer of parishes from the UOC-MP to the Orthodox Church of Ukraine, is essential to safeguarding Ukraine's sovereignty and religious independence.

Keywords: national security, information security awareness, propaganda, Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, Orthodox Church of Ukraine, religion's impact

Bibliography

- Antoshevskiy T., *Shcho zavazhaie mizhpravoslavnomu dialohu v Ukraini i shcho ne tak z paradyhmoiui tserkovno-derzhavnykh stosunkiv, – rozmova z relihiieznavtsem Hennadiiem Khrystokinym*, Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy, 09 kvitnia 2025, https://risu.ua/shcho-zavazhayemizhpravoslavnomu-dialohu-v-ukrayini-i-shcho-ne-tak-z-paradigmoyu-cerkovno-derzhavnih-stosunkiv-rozmova-z-religiyeznavcem-gennadiyem-hristokinim_n155329
- Bailey R., Harward C., Evans A., and Barros G., *The Russian Orthodox Church Declares «Holy War» Against Ukraine and Articulates Tenets of Russia's Emerging Official Nationalist Ideology*, ISW, March 30, 2024, <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-orthodox-church-declares-%E2%80%99Choly-war%E2%80%9D-against-ukraine-and-articulates-tenets>
- Blazhennishyi Mytropolyt Onufrii naholosyv, shcho ye hromadianynom lyshe Ukrainy, ta roziasnyv, zvidky pishly inshi chutki*, UPTs. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil, 08.04.2023. <https://news.church.ua/2023/04/08/blazhennishij-mitropolit-onufrij-nagolosiv-shho-je-gromadyaninom-lishe-ukrajini-ta-rozyasniv-zvidki-pishli-inshi-chutki/#2025-05-11>
- Chawryło K., *A holy war. The Russian Orthodox Church blesses the war against the West*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 2024-04-12, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-04-12/a-holy-war-russian-orthodox-church-blesses-war-against-west>
- Chetverta tserkva vyznala avtokefaliu PTsU*, „Ukrainska pravda”, 24.10.2020, <https://www.pravda.com.ua/news/2020/10/24/7271040/>
- Derzhavna sluzhba Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti, *Zvit pro rezultaty roboty Derzhavnoi sluzhby Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti*, 2023, 86 s, <https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit-2023.pdf>

- Derzhavna sluzhba Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti. Rekomendatsii ta roziasnennia shchodo poriadku dii relihiinoi hromady, Kyivskoi miskoi, oblasnoi derzhavnoi (viiskovoi) administratsii u razi zminy relihiinoiu hromadoiu svoiei pidlehlости v kanonichnykh ta orhanizatsiinykh pytanniakh bud-yakym diiuchym v Ukraini ta za yii mezhamy relihiinym tsentram (upravlinniam). U redaktsii stanom na 28.08.2022, 33 s, <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/uploaded-files/v7-Rel-Communities-Changing-Affiliation.pdf>
- Dubtsova N., *The role of the Orthodox Church in advancing Putin's war messaging*, Thomson Reuters Foundation June 2023, Reuters Institute for the Study of Journalism University of Oxford, https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2024-02/RISJ%20Fellows%20Paper_Natalia_Trinity2023_Final.pdf
- HervasM. delMelgosa R., *Orthodox churches fight 'hybrid warfare'*, Universidad de Navarra, 2019, https://en.unav.edu/en/web/global-affairs/detalle?p_p_id=com_liferay_blogs_web_portlet_BlogsPortlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_r_p_tag=patriarcado+de+mosc%C3%BA
- Horbatenko S., *«Sprava Arseniia»: yak mytropolyt UPTs (MP) dopomahav Rosii zi Sviatohirskoi lavry*, „Radio Svoboda”, 25.04.2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/mytropolyt-svyatohirska-lavra-arseniiaresht/32920163.html>
- Hramota Aleksyia Vtoroho, Bozhyeiu mylostyiu Patryarkha Moskovskoho y vseia Rusy, mytropolytu Kyevskomu y vseia Ukrainy Fylaretu, «Kyevo-pecherskaia Lavra», 2022, <https://lavra.ua/gramota-aleksiya-vtorogo-bozhieyu-milostiyu-patriarha-moskovskogo-i-vseya-rusi-mitropolytu-kievskomu-i-vseya-ukrainy-filaretu/>
- Hrushetskyi A., *Dynamika relihiinoi samoidentyfikatsii naseleattia Ukrainy: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 6-20 lypnia 2022 roku*, Presreliz, «Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii», 5.8.2022, : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=1>
- Ivanova K., *Skilky parafii Moskovskoi tserkvy zalyshylosia na batkivshchyni Onufriia*, Ofitsiini dani Chernivetskoj OVA, IA HLAVKOM, 09.05.2025, <https://glavcom.ua/country/society/skilki-parafij-moskovskoji-tserkvi-zalishilosja-na-batkivshchini-onufrija-ofitsijni-dani-chernivetskoj-ova-1058076.html>
- Komentar MZS shchodo sytuatsii z relihiinoiu svobodou na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Ukrainy, MZS Ukrainy, 10.01.2025, https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-situatsiyi-z-religijnoy-svobodoyu-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini?fbclid=IwY2xjawHuDqZleHRuA2FibQIxMAABHZYqLEef9rNymNdCtWYyJCbKIAoFKNNY6vvK-1ZdVJ99jBwCQnwYPeLKew_aem_KKCK1mtBF68ebNH5xg90YQ
- Konovalchuk P.I., *Vplyv Rosiiskoi Pravoslavnoi Tserkvy na ukrainski zasoby masovoi komunikatsii v konteksti hibrydnoi viiny*, „Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu” 2019, Vyp. 5, s. 23-28. <http://visnyk-intrelations.uzhnu.uz.ua/archive/5/5.pdf>
- Konovalchuk P.I., *Zmist ta osnovni napriamy propahandy Rosiiskoi pravoslavnoi tserkvy u konteksti hibrydnoi viiny Rosii proty Ukrainy*, „Stratehichna panorama” 2018, № 2, s. 31-36, http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis-nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Stpa_2018_2_6
- Lelich M., *Mytropolyt Epifanii: My ne prahnemo buty derzhavnoiu tserkvoiu, yak RPTs*, RBK-Ukraina, 06.01.2022, <https://www.rbc.ua/ukr/news/-1641392494.html>

- Lysohor I., Steshenko A., *Verkhovna Rada vidpravyla u vidstavku Ivana Bakanova*, LB.UA, 19.07.2022, https://lb.ua/news/2022/07/19/523572_verhovna_rada_vidpravila_vidstavku.html
- Mahdyk N., *Dyakon UPTs MP ta psykhoterapevt shpyhuvaly dlia FSB za oborontsiamy Kharkova*, TSN, 10.02.2025, <https://tsn.ua/ato/diyakon-upc-mp-ta-psyhoterapevt-shpiguvali-dlya-fsb-za-oboroncyami-harkova-2763579.html>
- Mahdyk N., *SBU vykryla dvokh nastoiateliv UPTs MP, yaki poshyriuvaly prokremlivsku propahandu*, TSN 24.02.2025, <https://tsn.ua/ukrayina/sbu-vikryla-dvoh-nastoyateliv-upc-mp-yaki-poshyriuvaly-prokremlivsku-propagandu-foto-2774199.html>
- Marushevska A. *The Orthodox Church of Ukraine: the path to independence from Moscow*, Ukraïner. January 6, 2024, URL: <https://www.ukraïner.net/en/orthodox-church-ukraine-crisis/>
- Nakaz XXV Vsemirnogo russkoho narodnoho sobora «Nastoiashchee y budushchee Russkoho myra», Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy. Dokumenty Mokovskoi Patriarkhii, 28.03.2024, https://risu.ua/nakaz-xxv-vsemirnogo-russkogo-narodnogo-sobora-nastoiashchee-i-budushchee-russkogo-mira_n147172http://www.patriarchia.ru/db/text/6116189.html
- Namisnyk Sviatohirskoi lavry, de RPTsvU provede forum «Liudy myru», vvazhaie, shcho viinu pochala Ukraina, «Dukhovnyi front Ukrainy», 09.09.2020, <https://df.news/2020/09/09/namisnyk-sviatohirskoi-lavry-de-rptsvu-provede-forum-liudy-myr-vvazhaie-shcho-viinu-pochala-ukraina/>
- Nastoiatelia Sviatohirskoi lavry, yakyyi poshyriuvav informatsiiu pro roztashuvannia Syl oborony Ukrainy, vziato pid vartu*, Donetska oblasna prokuratura, 25.04.2024, https://don.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=359050
- Nynko D., *SBU: Shchodo predstavnykiv UPTs (MP) rozpochato 68 provadzen*, DW, 4 zhovtnia 2023, <https://www.dw.com/uk/sbu-sodo-predstavnikiv-upc-mp-rozpocato-68-kriminalnih-provadzen/a-66998218>
- Oliinyk M., *U seli na Bukovyni mizh virianamy PTsU ta UPTs stalasia sutychka cherez khram. U Vyzhnytskomu raioni politseiski ziasovuiut obstavyny intsytentu mizh meshkantsiamy*, Suspilne Chernivtsi, 09.04.2025, <https://suspilne.media/chernivtsi/990425-u-seli-na-bukovini-mizh-viranami-pcu-ta-upc-stalasa-suticka-cerez-hram/>
- Oliinyk M., *Za try misiatsi na Bukovyni vidbulosia bilshe relihiinykh perekhodiv, nizh ranishe bulo za uves rik*, Suspilne Chernivtsi, 04.04.2024, <https://suspilne.media/chernivtsi/986815-za-tri-misaci-na-bukovini-vidbulosa-bilse-religijnih-perekhodiv-niz-ranise-za-uves-rik>
- Pasailiuk Ye., *Relihiini hromady Bukovyny zminiuiut yurysdyktsiiu: khto pereishov do PTsU, a khto zalishyvsia v UPTs MP*, Shpalta, 26.02.2025, <https://shpalta.media/2025/02/26/religijni-gromadi-bukovini-zminyuyut-yurisdikciyu-xto-pereishov-do-pcu-a-xto-zalishivysya-v-upc-mp/>
- Patriarkh UPTs KP Filaret: Kharkivskiy sobor 1992 roku orhanizuvay spetssluzhby (onovleno)*, RISU, 23.12.2011, https://risu.ua/patriarh-upc-kp-filaret-harkivskiy-sobor-1992-roku-organizuvali-specsluzhbi-onovleno_n53317
- Patriarshyi i Synodalnyi Tomos nadannia avtokefalnoho tserkovnoho ustroiui Pravoslavonii Tserkvi v Ukraini. 2019. 6 sichnia. Dokumenty, Pravoslavna tserkva Ukrainy, <https://www.pomisna.info/uk/document-post/patriarshyj-i-synodalnyj-tomos-nadannya-avtokefalnogo-tserkovnogo-ustroyu-pravoslavnij-tserkvi-v-ukrayini/>
- Pidsumky Sviashchennoho Synodu UPTs vid 17 serpnia 2020 roku, UPTs. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil UPTs, 17.08.2020, <https://uoc-news.church/2020/08/17/pidsumki-svyashhennogo-sinodu-upc-vid-17-serpnia-2020-roku/#2025-05-10>

- Postanova Soboru Ukrainiskoi Pravoslavnoi Tserkvy vid 27 travnia 2022 roku, UPTs. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil, 27.05.2022, <https://uoc-news.church/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnja-2022-roku/#2025-05-15>
- Prosvitnytsko-analitychnyi proekt HO «Sofiiske bratstvo» «Suchasne Ukrainske Pravoslav'ia: ruinuvannia mifiv zarady prymyrennia pravoslavnykh v Ukraini ta konsolidatsii ukrainskoho suspilstva» (za pidtrymky nimetskoho fondu «Renovabis»), Sofiiske bratstvo, <https://sofiyske-bratstvo.org/rujnuvannya-mifiv/rujnuvannya-mifiv-pro-proyekt/>
- Rosii maie vidpovisty za zlochyny proty ukrainskykh relihiinykh spilnot – zaiava Holovy*, Article 18 Alliance, Instytut relihiinoi svobody, 25.02.2025, <https://irs.in.ua/p/242>
- Samoilenko A., *Lvivska OVA pershoiu vidzvituvala pro te, shcho na terytorii oblasti prypynyla isnuvannia Moskovska tserkva*, IA HLAVKOM, 01.05.2025, <https://glavcom.ua/country/society/livska-ova-pershoju-vidzvituvala-pro-te-shcho-na-teritoriji-oblasti-pripinila-isnuvannja-moskovska-tserkva-1056827.html>
- Samoilenko A., *Moskovska tserkva znykla. Druhii rehion v Ukraini oholosyv pro povnyi rozryv z RPTs*, IA HLAVKOM, 02.05.2025, <https://glavcom.ua/country/society/moskovska-tserkva-znikla-druhij-rehion-v-ukrajini-oholosiv-pro-povnij-rozriv-z-rpts-1057004.html>
- SBU opublikovala perelik osib, yaki potrapyly u «tserkovnyi spysok» sanktsii RNBO*, SBU, 3 hrudnia 2022, <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-opublikovala-perelik-osib-yaki-potrapyly-u-tserkovnyi-spysok-sanktsii-rnbo>
- SBU pryishla z obshukamy do Sviato-Vvedenskoho cholovichoho monastyria "UPTs MP", u yakomu svoho chasu molyvsia Bakanov*, Novynarnia, 18.09.2024, <https://novynarnia.com/2024/09/18/sbu-pryjshla-z-obshukamy-do-svyato-vvedenskogo-cholovichogo-monastyrya-upcz-mp-u-yakomu-svogo-chasu-molyvsya-bakanov/>
- Semenova T., *SBU finds Russian passports, propaganda at premises of Moscow-affiliated church*, December 8, 2022, <https://kyivindependent.com/sbu-finds-russian-passports-propaganda-at-premises-of-moscow-affiliated-church>
- Shumylo S.V., *«Zvychainyi fashyzm», abo «Russkii mir» Moskovskoho patriarkha Kirila yak apolohiia antykhrystyanstva, ksenofobii ta nasylstva*, Instytut relihiinoi svobody, 19.04.2024, <https://irs.in.ua/p/198>
- Shumylo S.V., *Kryzovyi stan v ukrainskomu pravoslavii: tendentsii, vyklyky ta mozhyly shliakhy podolannia*, Instytut relihiinoi svobody, 11.11.2024, <https://irs.in.ua/p/220>
- Shurkhalo D., *30-richchia Kharkivskoho soboru: yak UPTs (MP) nablyzylasia do avtokefalii, ale ne skorystalasia shansom*, „Radio Svoboda”, 30.05.2022, <https://www.radiosvoboda.org/a/kharkivskyy-sobor-upts-mp/31874045.html>
- Statut hromadskoi orhanizatsii «Sofiiske Bratstvo», «Sofiiske bratstvo», <https://sofiyske-bratstvo.org/statut>
- Statut pro upravlinnia Ukrainiskoi Pravoslavnoi Tserkvy (z dopovnenniamy i zminamy), Ukhvalenyi Soborom Ukrainiskoi Pravoslavnoi Tserkvy 27 travnia 2022 roku, m. Kyiv, Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy (RISU), https://risu.ua/statut-pro-upravlinnya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvi-z-dopovnenniyami-i-zminami-vid-27052022_n130894
- Synchak B., Yelisoenko, Y. and Romanchuk, S., *Information War in the Religious Sphere in the Context of the «Battle» for the Kyiv-Pechersk Lavra*, Occasional Papers on Religion in Eastern Europe, 2023, Vol. 43, pp. 68-85, <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol43/iss7/7> (PP. 68-85)

- Tkach A., *Skilky parafii Moskovskoi tserkvy pereishly do PTsU? Ternopilska OVA vyznala proval*, INKORR, 02.05.2020, <https://inkorr.com/skilki-parafij-moskovskoi-cerkvi-perejsli-do-pcu-ternopilska-ova-viznala-proval-262574>
- Tkach M., *Moskovskiy patriarkhat. V koho zi sluzhyteliv UPTs ye rosiiske hromadianstvo?*, „Ukrainska pravda”, 7 kvit., 2023, https://www.youtube.com/watch?v=mOF_nvbuuqM
- U Vyzhnytskomu raioni politseiski ziasovuiut obstavyny intsydentu mizh meshkantsiamy, Holovne upravlinnia Natsionalnoi politsii Chernivetskoj oblasti, 09 kvitnia 2025, <https://cv.npu.gov.ua/news/u-vyzhnytskomu-raioni-politseiski-ziasovuiut-obstavyny-intsydentu-mizh-meshkantsiamy>
- Virni Chernivetsko-Bukovynskoi yeparkhii UPTs, Virni Chernivetsko-Bukovynskoi yeparkhii UPTs, <https://www.facebook.com/orthobuk/posts/pfbid0xj4ytrnmgNMtH8QtiAjANT2ReMhuRkSgMEQSEJCTEA FMA7bU6vVB5srPJWPBhQa2l>
- VRTs «vvezhaie nepryiniatnym» rishennia Vsesvitnoho rosiiskoho narodnoho soboru, yake opysuie konflikt v Ukraini yak «sviashchennu viinu», World Council of Churches, 15.04.2024, <https://www.oikoumene.org/uk/news/wcc-cannot-reconcile-world-russian-peoples-council-decree-describing-ukraine-conflict-as-holy-war>
- Vyznachennia pro status UPTs (1990 r.). Arkhyereyskiy Sobor Russkoi Pravoslavnoi Tserkvy 25-27 oktiabria 1990 hoda Moskva, Sviato-Danylov monastyr. «ob Ukraynskoi pravoslavnoi tserkvy», Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy, 28.10.1990, https://risu.ua/viznachennya-pro-status-upc-1990-r_n34028
- Wanner C., *How Russia Weaponized Religion in the War on Ukraine*, INKSTICK, November 6, 2024, <https://inkstickmedia.com/how-russia-weaponized-religion-in-the-war-on-ukraine/>
- Yaremchuk V., *Ukraina u protydii novitnii relihiino-informatsiinii ekspansii z boku RPTs*, „Naukovi zapysky IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy”, 2018, Vypusk 5-6 (79-80), s. 127-145. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_ukraina.pdf
- Yaremchuk V.D. *RPTs na Donbasi yak instrument informatsiino-propahandystskoi polityky Rosiiskoi Federatsii. Sposoby i formy protydii derzhavy i suspilstva tserkovno-relihiinii destruktсии*, [v:] *Donbas u systemi informatsiinoi bezpeky derzhavy: rehionalni osoblyvosti, zovnishni vyklyky, instrumenty borotby z antyukrainskoiu propahandoiu. Analitychna dopovid*, Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2015, s. 123-160.
- Yevstratii (Zoria) *arkhiiepyskop PTsU, Mytropolyt ONUFRil pryiniav viiskovopolonenykh rf v Kyievo-Pecherskii Lavri*, Fond Blazhennishoho Mytropolyta Mefodiia, 2022, <https://mefodiy.org.ua/mytropolyt-onufrij-pryinyav-vijskovopolonenykh-rf-v-kyievo-pecherskij-lavri/>
- Zabozhko T., *Vybukhy v Sumakh: balistyka RF vbyla 32 liudyny, dvoie sered nykh – dity*, „Fakty”, 13 kvitnia, 2025, <https://fakty.com.ua/ua/proisshestvija/20250413-vybuhy-v-sumah-shho-stalosya-sogodni-13-kvitnya-2025/>
- Zakon Ukrainy, Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib – pidprijemtsiv ta hromadskykh formuvan № 755-IV vid 15.05.2003, Rada. Zakonodavstvo Ukrainy, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
- Zakon Ukrainy, Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib – pidprijemtsiv ta hromadskykh formuvan № 755-IV vid 15.05.2003, «Rada. Zakonodavstvo Ukrainy», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
- Zakon Ukrainy, Pro zakhyst konstytutsiinoho ladu u sferi diialnosti relihiinykh orhanizatsii № 3894-IX, „Holos Ukrainy”, 24.08.2024, <https://www.golos.com.ua/documents/z-3894-ix.pdf>

Zelenskyi pryzupynyv hromadianstvo 13 sviashchennykiv Moskovskoho patriarkhatu, Detektor media, 8 Sichnia 2023, <https://detector.media/infospace/article/206814/2023-01-08-zmi-zelenskyi-pryzupynyv-gromadyanstvo-13-svyashchennykiv-moskovskogo-patriarkhatu/>

Zvernennia Blazhennishoho Mytropolyta Kyivskoho i vsiei Ukrainy Onufriia do virnykh ta do hromadian Ukrainy, UPTs. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil, 24.02.2022, <https://uoc-news.church/2022/02/24/zvernennya-blazhennishogo-mitropolita-kijivskogo-vsijeji-ukrajini-onufriya-virnix-ta-gromadyan-ukrajini/#2025-05-15>

Zvernennia Blazhennishoho Mytropolyta Onufriia do uchasnykiv forumu «Liudy myru», Viddil zovnishnikh tserkovnykh zviazkiv UPTs, 21.09.2020, <https://vzcz.church.ua/2020/09/21/zvernennya-blazhennishogo-mitropolita-onufriya-do-uchasnykiv-forumu-lyudi-miru>